

Верхоглядова Н.І., д.е.н., професор,
ДВНЗ «Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури»,
м. Дніпропетровськ;
Сорокін О.Г., аспірант,
Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя

Соціо-еколого-економічний механізм державного регулювання уранової промисловості України

У статті встановлено, що на сьогоднішньому етапі розвитку великого значення для нашої держави набуває забезпечення динамічного розвитку уранової промисловості. Метою статті є дослідження елементів соціо-еколого-економічного механізму державного регулювання уранової промисловості України. Автором висвітлено сучасний стан уранової промисловості, встановлено необхідність розробки дієвого механізму її державного регулювання. Розглянуто структуру соціо-еколого-економічного механізму державного регулювання уранової промисловості, який складається з соціальної, екологічної та економічної складових.

Ключові слова: державне регулювання, механізм державного регулювання, соціальна відповідальність, екологічність, ефективність.

В статье констатируется, что на сегодняшнем этапе развития для нашего государства огромное значение приобретает стимулирование динамического развития урановой промышленности. Целью статьи является рассмотрение сущности и значения социо-эколого-экономического механизма государственного регулирования урановой промышленности Украины. Автором рассмотрено современное состояние урановой промышленности, доказана необходимость разработки действенного механизма ее государственного регулирования. Рассмотрена структура социо-эколого-экономического механизма государственного регулирования урановой промышленности, который состоит из социальной, экологической и экономической составляющих.

Ключевые слова: государственное регулирование, механизм государственного регулирования, социальная ответственность, экологичность, эффективность.

The paper found that dynamic development of the uranium industry is very important at this stage of our state's development. The purpose of this paper was the formation of socio-ecological-economic mechanism of state regulation of the uranium industry in Ukraine. The author considered the current state of the uranium

industry, established the need for an effective mechanism of its regulation. The structure of the socio-ecological-economic mechanism of state regulation of the uranium industry, which consists of social, environmental, economic components, was elaborated.

Key words: *government regulation, the mechanism of state regulation, social responsibility, environmental friendliness, efficiency.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх років вирішального значення для нашої держави набуває забезпечення енергетичної безпеки України, особливо враховуючи той факт, що енергетичний комплекс є одним із найважливіших елементів господарського комплексу. Водночас, енергетична безпека залишається однією із найслабших складових економічної безпеки нашої держави. Сьогодні на найвищому рівні державного управління основними проблемами в сфері енергетики визнається висока енергоємність вітчизняної економіки, залежність від імпорту паливно-енергетичних ресурсів, що призводить до зменшення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зростання навантаження на державний бюджет, збільшення негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу, і в сукупності негативно впливає на розвиток соціальної сфери держави.

В Енергетичній стратегії України на період до 2030 року зазначено, що «розвиток енергетики має вирішальний вплив на стан економіки в державі та рівень життя населення. Метою соціальної держави, якою, відповідно до Конституції є Україна, має бути забезпечення умов для зростання добробуту громадян. Однією з найважливіших складових добробуту в цивілізованих державах є забезпечення громадян і компаній необхідними енергоресурсами. Запорукою реалізації цієї мети має стати надійне, економічно обґрунтоване й екологічно безпечне задоволення потреб населення й економіки в енергетичних продуктах» [3].

Варто зауважити, що вітчизняна економіка зазнала суттєвих впливів деструктивного характеру з боку загальносвітової кризи в сфері енергетики, подолати наслідки якої – одне з першорядних завдань на сучасному етапі розвитку енергетичного комплексу України. Не остання роль у вирішенні цього завдання має відводитись урановій промисловості країни, адже останнім часом значення урану як одного з найважливіших видів енергетичної сировини неухильно росте. З огляду на це, високої актуальності набуває проблема розробки дієвого механізму державного регулювання уранової промисловості України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різним проблемам уранової промисловості економічного, екологічного та іншого характеру присвятили свої дослідження вчені: О. Письменна, С. Максимов, І. Козинська, Т. Дудар, Ю. Маслова, М. Савицька, С. Бугера, П. Зарицький та інші. Результати їхніх досліджень охоплюють широке коло питань. Поряд з тим, проблема створення та функціонування механізму державного регулювання уранової промисловості залишається не цілком дослідженою.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розробка соціо-еколого-економічного механізму державного регулювання уранової промисловості України, що допоможе їй відігравати провідну роль у забезпеченні енергетичної безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні видобування урану відбувається в багатьох країнах світу, а лідером щодо запасів і видобутку уранових руд тривалий час була Канада. Уранові запаси виявлені в 53 країнах світу, проте видобування урану проводиться тільки у 25 країнах світу. Це свідчить про те, що деяким країнам більш рентабельно купувати імпортований уран, ніж самостійно здійснювати видобуток [2, с. 87].

Лідерське місце серед виробників урану, як уже зазначалось, тривалий час належало Канаді. Це пояснюється тим, що її родовища пов'язані з докембрійськими кварцовими конгломератами, що складаються з мінералів, які містять уранову смолку. Найбільші світові запаси урану на сьогодні зосереджені в Австралії (24,5 %). Проте, незважаючи на цей показник, країна посідає третю позицію щодо світового видобутку урану. Це можна пояснити тим, що видобування цього компонента ведеться лише на трьох копалинах, а інші перебувають на стадії розробки [2, с. 87].

У Казахстані зосереджена приблизно п'ята частина світових запасів урану. Загальні ресурси урану понад 1,5 млн т (близько 18 %). Упродовж чотирьох років Казахстан постійно збільшував видобуток. Зростання видобутку урану в цій країні стало можливим завдяки введенню в дію нових копалень, а також збільшенню виробничих потужностей діючих підприємств.[2, с. 88]

Видобуток уранової сировини на Україні, що розпочався наприкінці 40-х років та набув повномасштабного розвитку на початку 50-х років, зумовлений необхідністю створення ядерної зброї. При цьому екологічним наслідком діяльності урановидобувних шахт та комплексу з переробки та отримання закису-окису урану не

надавалося жодної уваги, а результати техногенної діяльності не розголошувалися, бо мали закритий характер [6].

Сьогодні в Україні видобування власного природного урану становить 500 – 800 т. на рік, що забезпечує лише незначну частину загальних потреб (2,8 тис. т. урану на рік) вітчизняної ядерної промисловості. Решту Україна купує в Росії, але до 2015 р. має намір на 100 % забезпечити себе власним ураном [5].

Україна належить до провідних урановидобувних країн світу, запаси її оцінюються 366 тис. т., розвідані запаси – у 31 тис. т. урану із собівартістю видобування кілограма 40–80 доларів США. На території України знаходиться одна з найбільших у світі урановорудних провінцій. Уранові родовища розташовані в основному в межах Кіровоградської області. За достатньо низького вмісту урану в рудах, родовища України мають низку особливостей, які забезпечують конкурентну здатність виробленого уранового концентрату: великі розміри уранових покладів, що дає змогу застосовувати високопродуктивні системи видобутку; висока міцність вмісних порід, що допомагає проходити очисні блоки великих обсягів та гірничі виробки без кріплення; невеличкі водні притоки до гірничих виробок; досить прості заходи радіаційного захисту завдяки незначному вмісту урану у рудах [5].

Якщо співвіднести запаси та видобуток урану в Україні, то варто зазначити, що країна має власні запаси урану, проте бракує потужностей зі збагачення урану і виробництва палива. Сьогодні в Україні працює чотири атомні станції, монопольним постачальником ядерного палива на яких є російська корпорація ТВЕЛ, що свідчить про відсутність повного ядерного циклу в нашій країні [2, с. 88].

Нині уранова галузь України, незважаючи на наявні позитивні ознаки, має низку проблем, пов'язаних із забезпеченням екологічної безпеки. Ці проблеми важливі, оскільки і видобуток, і переробка урану є стадією виробництва ядерних матеріалів, яка справляє вплив на навколишнє середовище різних чинників, що вражають.

Все вищезазначене надає більшій пріоритетності необхідності розробки механізму регулювання уранової промисловості України, який допоміг би врахувати соціальні, економічні та екологічні аспекти її функціонування.

Розглянемо, що являє собою механізм регулювання та з яких частин він має складатися.

Згідно з найбільш загальним визначенням державного регулювання воно являє собою сукупність інструментів, за допомогою яких держава встановлює вимоги до підприємств і громадян або набір здійснюваних державними структурами заходів, спрямованих на контроль за поведінкою індивідів або груп, які потрапляють під контроль цих структур. Воно включає закони, формальні і неформальні розпорядження і допоміжні правила, що встановлюються державою, а також недержавними організаціями або організаціями саморегулювання, яким держава делегувала регуляторні повноваження [1].

Саме у взаємодії держави та приватного сектора, об'єднанні їхніх зусиль і ресурсів має реалізуватися спільне бачення тих принципів господарювання, які дадуть змогу гармонійно поєднати інтереси держави, бізнесу та громадянського суспільства. Такого поєднання можна досягати шляхом публічного контролю за виконанням договірних умов партнерства всіма його учасниками і гарантій їх дотримання на засадах прозорості та інформаційної відкритості.

Державне регулювання уранової промисловості є складовою державного регулювання економіки, яке можна визначити як цілеспрямований та активний вплив державних та наддержавних органів управління на функціонування та розвиток цілісної економічної системи (а отже, на її розширене відтворення) шляхом використання економічних законів і вирішення економічних суперечностей за допомогою певної сукупності форм та методів [4].

З огляду на це механізм державного регулювання уранової промисловості можна визначити як сукупність методів, форм і інструментів, за допомогою яких забезпечується функціонування, регулювання, контроль за урановою промисловістю, а також захист прав і інтересів її суб'єктів.

Об'єктом регулювання в такому разі виступає процес функціонування уранової промисловості України, суб'єктом – державні та недержавні інституції, вповноважені здійснювати регуляторну діяльність у сфері регулювання розвитку уранової промисловості.

Сутність державного регулювання уранової промисловості комплексно розкривають його основні функції, які, на нашу думку, є такими:

- визначення стратегічних цілей та завдань розвитку уранової промисловості України;

- здійснення регуляторних впливів на об'єкт регулювання з метою забезпечення динамічного розвитку уранової промисловості;
- створення соціальних, економічних та екологічних орієнтирів для підприємств уранової промисловості;
- стимулювання розвитку уранової промисловості на засадах соціальної відповідальності, екологічності та економічної ефективності;
- встановлення норм, якими мають керуватися підприємства галузі в своїй діяльності;
- оцінювання ефективності функціонування уранової промисловості на сучасному етапі;
- контроль за дотриманням соціальних, економічних та екологічних норм і стандартів;
- прогнозування розвитку уранової промисловості та її впливу на енергетичну безпеку України.

Механізм соціо-еколого-економічного регулювання уранової промисловості здійснюється шляхом послідовної реалізації трьох етапів:

а) аналізу соціо-еколого-економічного стану підприємств, які функціонують в урановій промисловості, що полягає в зборі та обробці інформації про зовнішнє і внутрішнє середовище, визначенні її якісно-кількісних характеристик і розрахунку ключових показників, систематизації проблем підприємств, виявленні його слабких і сильних сторін;

б) розробки заходів щодо досягнення стратегічної мети розвитку уранової промисловості, що включає вибір стратегії, тактики, формування програми дій, визначення короткострокових цілей і ув'язку їх з головною метою, вироблення критеріїв і методик оцінки пропонованих програм, заходів, рішень;

в) реалізації стратегії, програми з досягнення поставленої мети, яка полягає у проведенні контролю за виконанням обраної стратегії, програми, оцінки отриманих результатів порівняно з визначеною метою.

Практична доцільність формування соціо-еколого-економічного механізму актуалізується та визначається такими основними завданнями:

- досягненням економічних, екологічних та соціальних параметрів сталого екологічно збалансованого користування ресурсами на основі наявних критеріїв та індикаторів;

- створенням сприятливого іміджу підприємств уранової промисловості, що базується на високому рівні соціальної відповідальності та екологічності, для забезпечення конкурентних переваг у процесі здійснення підприємницьких ініціатив, а також пріоритетів у державному фінансуванні;

- підвищенням рівня інвестиційної привабливості галузі;

- поліпшенням рівня керованості працюючими в урановій промисловості на соціо-еколого-економічних засадах;

- покращанням взаємовідносин із громадськістю та місцевим населенням.

Механізм соціо-еколого-економічного регулювання уранової промисловості має складатися з соціальної, екологічної та економічної складових.

1. Соціальна складова.

Основними пріоритетами соціальної складової соціо-еколого-економічного механізму уранової промисловості мають бути: збереження здоров'я людини; сприяння покращанню демографічної ситуації та досягнення нормативів якості життя, прийнятих у розвинених країнах; досягнення орієнтирів сучасного рівня раціонального споживання для всіх верств населення; гуманізація суспільних відносин, встановлення гарантій рівності громадян перед законом, забезпечення рівних можливостей екологічного, соціального та матеріального добробуту.

2. Екологічна складова.

Екологічну складову варто досліджувати в двох аспектах – природно-ресурсному та середовище-утворювальному. Природно-ресурсний аспект характеризує масштаби та ефективність використання наявних природних ресурсів, а також напрями і засоби відтворення та нарощування потенціалу. Середовище-утворювальний аспект характеризує базові потреби людини в якісному середовищі життєдіяльності. До середовище-утворювальних чинників належать: збереження і відновлення природних систем, забезпечення сприятливого стану навколишнього середовища як необхідної умови поліпшення якості життя і здоров'я населення.

Щодо структури екологічних індикаторів, то їх можна поділити на чотири основні групи:

- індикатори, що описують вплив підприємств галузі на довкілля;

- індикатори, що характеризують стан довкілля;

- індикатори, що описують наслідки для довкілля окремих проектів, що плануються до реалізації в сфері ядерної енергетики;
- індикатори, які описують заходи, що вживаються для підвищення екологічності галузі.

3. Економічна складова.

Економічна система є складовою комплексного соціо-еколого-економічного механізму регулювання уранової промисловості, основою якого є збалансованість усіх його сфер. Принципові напрями діяльності та завдання в економічній сфері такі:

- усі плани та програми розвитку уранової промисловості повинні бути підпорядковані досягненню збалансованості економічної системи із соціальною та екологічною складовими сталого розвитку, а не бути самоціллю;

- жоден проект розміщення, забезпечення розвитку та ліквідації об'єктів уранової промисловості не може здійснюватися без оцінки впливу техногенезу на навколишнє середовище та без урахування екологічної ємності території.

- формування ефективних економічних засад розв'язання екологічних проблем в урановій промисловості здійснюється на основі впровадження та розвитку більш чистого виробництва;

- критерієм економічної доцільності та екологічної допустимості є мінімізація використаних ресурсів та утворюваних відходів;

- випереджальні темпи економічного росту, порівняно з темпами споживання первинних енергетичних ресурсів, мають забезпечуватись як за рахунок технічного (технологічного) енергозбереження, так і за рахунок структурного енергозбереження.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, формування соціо-еколого-економічного механізму державного регулювання уранової промисловості є першорядним завданням на сучасному етапі її розвитку, адже сприятиме не лише підвищенню економічної ефективності її функціонування, але й забезпечуватиме її якісне перетворення на засадах соціальності, відповідальності та екологічності.

Список використаних джерел

1. Державне регулювання / Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Державне_регулювання
2. Аналіз розвитку урановидобувної галузі та пов'язаних з нею проблем екологічної безпеки / Т.В. Дудар, Ю.В. Маслова, М.А. Савицька. С.П. Бургер // Наукоємні технології. – 2011. – № 3–4. – С. 87–92.

3. Енергетична стратегія України на період до 2030 року / Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.03.06 № 145-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.energoatom.kiev.ua/ua/about_nngc/esu2030

4. Зарицький П. Сировинні ресурси і майбутнє ядерної енергетики світу й України / П. Зарицький // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.anvsu.org.ua/index.files/Articles/Zarytsky.htm>

5. Козинська І.П. Розвиток уранодобувної галузі в Україні / І.П. Козинська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Nzvdpu_geogr/2008_15/index.htm

6. Максимов С.В. Економічна оцінка доцільності використання відходів уранового виробництва та їх екологічна і соціальна значимість / С.В. Максимов, О.Б. Письменна // Вісник Криворізького національного університету. – Випуск 30. – 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://knu.edu.ua/Files/V_30_2012/cons30.htm

7. Мочерний С.В. Економічна теорія / С.В. Мочерний // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/ekonomika/derzhavne_regulyuvannya_ekonomiki

8. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави: національна доповідь / За заг. ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.